

Tragom arheoloških otkrića u Podunavlju
LEPENSKI VIR

PRAPOČETAK NA DUNAVU

Milić od Mačve: "Krik pramajke iz Lepenskog Vira"

*** Nalazišta u Lepenskom Viru jasno su pokazala da zapadne civilizacije ne potiču sa Bliskog istoka i Srednje Azije, već sa obala Dunava, u Srbiji**

Na desnoj obali Dunava, u Đerdapskoj klisuri, nedaleko od nekadašnjeg Donjeg Milanovca, nalazi se čuveni arheološki lokalitet **Lepenski Vir**.

U arheološkoj nauci podunavskih zemalja i naučnim krugovima Starog kontinenta poznat je najviše po svojim dobro očuvanim ljudskim staništima i skulpturama, koje su na ovom kamenitom tlu, uz obalu velike evropske rijeke, nastajale u periodu između 7000. i 6000. godine stare ere.

Znači, prije osam ili čak devet milenijuma.

Ovo izuzetno značajno arheološko otkriće, jedno od najvećih na Balkanu u prošlom vijeku, neposredno je vezano za ime beogradskog profesora i naučnika *dr Dragoslava Srejića*, koji je sa svojom ekipom otkrio i naučno obradio ove arheološke dragocjenosti iz vremena praistorije.

Velika arheološka iskopavanja na području Lepenskog Vira obavljena su između 1965. i 1970. godine, u vrijeme kada je građena brana Hidrosistema „Đerdap“. Tada su arheolozi iz Beograda odlučili da formiraju nekoliko istraživačkih ekipa i na prostorima koji će se kasnije naći pod vodama Đerdapskog jezera spasavaju sve što se spasti moglo.

Jedan od glavnih motiva za taj poduhvat bilo je saznanje da u podunavskom regionu, na prostoru između Beograda i Negotina, postoji čak 20 praistorijskih lokaliteta. Među njima i *Vinča*, malo mjesto na desnoj obali Dunava, u zaleđu Beograda, koje je poznato po svom nuklearnom institutu, a u naučnoj javnosti još poznatije kao najstarije praistorijsko naselje u Srbiji.

Radi spasavanja još neistraženog i nevidljivog podzemnog blaga, za koje se nesumnjivo znalo da postoji, u okviru Narodnog muzeja iz Beograda, Instituta za arheologiju Srbije i beogradskog Univerziteta formirani su timovi arheologa koji su nekoliko godina intenzivno istraživali područje Đerdapske klisure.

Ekipa *dr Dragoslava Srejića*, kako kažu njegovi saradnici, ispitala je jedno nalazište starčevačke kulture kada je ispod njega naišla na ostatke još starijeg naselja. Naselje starčevačke

Lepenski Vir: skulpture pramajke

kulture bilo je staro oko 4.500 godina, a ovo drugo ispod njega, prema procjenama naučnika, nije bilo mlađe od 4.800 godina. Tako je jedna velika istina i skrivena tajna isplivala na svjetlost dana.

Ugledni naučnici sa Univerziteta u Beogradu i Arheološkog instituta napominju da su već prva naučna saopštenja o Lepenskom Viru u osnovi poljuljala, a potom i osporila tezu o početku svega poznatog o zapadnoj civilizaciji sa epohom **Sumeraca**. Jer, novootkrivena nalazišta u Lepenskom Viru jasno su pokazala da zapadne civilizacije ne potiču sa Bliskog istoka i iz Srednje Azije, već sa obala Dunava, u Srbiji.

Sam dr Dragoslav Srejić o tome, između ostalog, kaže:

- Činjenice pokazuju da Evropa nije morala da primi sa Bliskog istoka stanovništvo i kulturu kako bi mogla da prevaziđe prošlost i nađe snage za stvaralačku budućnost. Novootkrivena kultura Lepenskog Vira je dokaz da je ovaj podvig učinjen u Evropi samostalno...

Ono što dr Srejić, vjerovatno iz skromnosti, nije rekao, rekli su njegovi takođe ugledni saradnici: sa otkrivanjem Lepenskog Vira starčevićka kultura prestaje da bude najstarija neolitska kultura u ovom podneblju. Upravo zbog toga što je ovim arheološkim otkrićem osporena jedna dugo važeća naučna teza, odlučeno je da se Lepenski Vir očuva za nauku i naučnike u autentičnom obliku kakav je i otkriven.

S obzirom na to da je zbog izgradnje hidrosistema „Đerdap“ prijetilo potapanje ovog lokaliteta, arheološki tim dr Srejića je odlučio da ga kompletnog - sa svim ljudskim staništima, njihovim skulpturama, kućama, oruđima i svim drugim što je na njemu nađeno - preseli na obližnji, znatno viši plato Đerdapske klisure. To je i učinjeno, pa je Lepenski Vir time trajnije zaštićen i svima i nadalje dostupan.

Lepenski vir se odlikuje i bogatstvom otkopanog arheološkog materijala. Ovo veliko praistorisko nalazište čini sedam prostranih naselja ribara i lovaca sa njihovim nastambama, grobovi nakadašnjih žitelja koji dokumentuju složene pogrebne rituale, zatim obilje majstorski izrađenih alatki od kamena, kostiju i rogova, raznovrstan nakit, kao i monumentalne skulpture od kamena.

U najstarijim otkopanim slojevima pronađeni su ostaci 68 nekadašnjih kuća. Sve su građene u obliku trapeza. Uže strane bile su okrenute prema vjetru. Svaka od tih kuća imala je kameno ognjište, a uz svako ognjište nalazila se i skulptura od kamena. A u neposrednoj blizini ognjišta otkopani su i skeleti žitelja ovih naselja.

U svojim „Ogledima o drevnoj umetnosti“ dr Dragoslav Srejić izložio je i svoje poglede na umjetnost Lepenskog Vira.

- Za arheologiju Lepenski Vir nije tajna. Danas se pouzdano zna da je ovo mesto pre osam milenijuma, negde između 7000. i 6000. godine stare ere bilo središte jedne od najsloženijih kultura praistorije i da je tu, u divljem predelu, na stešnjenjnoj i kamenitoj obali velike reke,

DIEU-POISSON DE LEPENSKI-VIR.

Lepenski Vir - Zbirka arheoloških predmeta

Lepenski Vir – iz galerije

ostvarena najstarija nama poznata sakralna arhitektura i monumentalna skulptura Evrope. Takođe je utvrđeno i kako su izgledali tvorci ovih jedinstvenih spomenika. Proučeno je i njihovo poreklo, a na osnovu raznovrsnih arheoloških nalaza rekonstruisane su okolnosti u kojima su oni živeli i stvarali.

Srejović napominje da sve to ipak nije dovoljno za adekvatno objašnjenje o umetnosti Lepenskog Vira. Jer, arheologija ne raspolaže metodom za pouzdano sagledavanje svih onih zbivanja koja motivišu stvaranje umjetničkih oblika, kao ni za otkrivanje njihovog pravog smisla.

Prema mišljenju glavnog pronalazača i najboljeg tumača ovog praistorijskog naselja, u prirodu i sadržaje umjetnosti Lepenskog Vira teško je proniknuti i sa stanovišta istorije umjetnosti ili socio - kulturne antropologije, jer ni ove naučne discipline ne mogu do kraja da objasne umetničke spomenike daleke prošlosti. Posebno u slučajevima kada se oni ne mogu svrstati u primitivnu, predmetnu ili folkornu umjetnost, u kolektivno stvaralaštvo, ili, kako bi se slikovito reklo, u "umjetnost bez umjetnika". Spomenici sa Lepenskog Vira ne pripadaju ni jednoj od tih kategorija.

Lepenski Vir - praistorijska staništa

- To nisu nevešta, početnička dela, nisu igra u dokolici ili mucanje ranog čovečanstva u službi primitivne magije ili zadovoljenja ekonomskih potreba, već jedan savršeno artikulisan govor o nečemu što je od najvešeg značaja za ljudsko biće - o smislu života i ustrojstvu sveta. Zbog ove odlike umetnost Lepenskog Vira je u raskoraku sa svojim vremenom. Ona se ne usaglašava sa opštim privredno - društvenim prilikama i duhom epohe u kojoj je nastala, odnosno sa krajnje uprošćenom "predmetnom" umetnošću lovačko - sakupljačkih zajednica srednjeg kamenog doba.

Između 7000. i 6000. godine stare ere, u razdoblju kad se u Đerdapu, na Lepenskom Viru, ostvaruje sakralna arhitektura i monumentalna kamena skulptura, u ostalim oblastima Evrope živi se po prirodnim zaklonima ili skromnim kolibama i šatorima, a umetnost se svodi samo na pokoj gravuru na kosti ili rogu...

U daljoj elaboraciji svojih pogleda i tumačenja na najraniju pojavu umjetnosti u ovom podneblju dr Srejović napominje da je sve te činjenice utvrđivalo već samo otkriće Lepenskog Vira, ali da one, zbog nedovoljne istraženosti srednjeg Podunavlja, nisu odmah uočene ili se na neodgovarajući način tumače.

Dragiša SPREMO

PODUNAVLJE

- U vreme kada je Lepenski Vir istraživao, o zbivanjima u srednjem Podunavlju tokom najstarijih razdoblja praistorije, u paleolitu (starije kameno doba) i mezolitu (srednje kameno doba), nije se gotovo ništa znalo. Samo desetak paleolitskih i nekoliko mezolitskih lokaliteta bilo je do tada istraženo, a ni na jednom od njih nije bilo tragova ni graditeljske niti umetničke delatnosti. Ovo siromaštvo raspoložive arheološke građe uverilo je stručnjake za praistoriju da su ovu prostranu oblast tokom starijeg i srednjeg kamenog doba mimoilazila sva značajna populaciona i kulturna strujanja, odnosno da su je samo povremeno naseljavale malene lovačko - sakupljačke zajednice koje su bile nekreativne i uz to potpuno odsečene od svih centara paleolitske i mezolitske umetnosti.

Otkriće složene mezolitske kulture u jednom zabitom delu ove oblasti, u Đerdapu, na Lepenskom Viru, i to sa spomenicima izuzetnih umetničkih vrednosti, moralo je iz tih razloga delovati kao veliko iznenađenje. Kao fenomen koji je teško objasniti i koji otuda izaziva otpore i nevericu. Ali ne samo iz tih razloga. Na samoniklost i originalnost umetnosti kamenog doba u srednjem Podunavlju nije se tada moglo pomišljati, prvenstveno zbog duboko ukorenjenog uverenja da je Bliski istok koevka civilizacije, odnosno da su prve složenije kulture Dunavske doline migracionog porekla i u celini zavisne od visoko razvijenih kultura Egeja ili Anadolije...

(Dr D. Srejšović: **Ogledi o drevnoj umetnosti**)